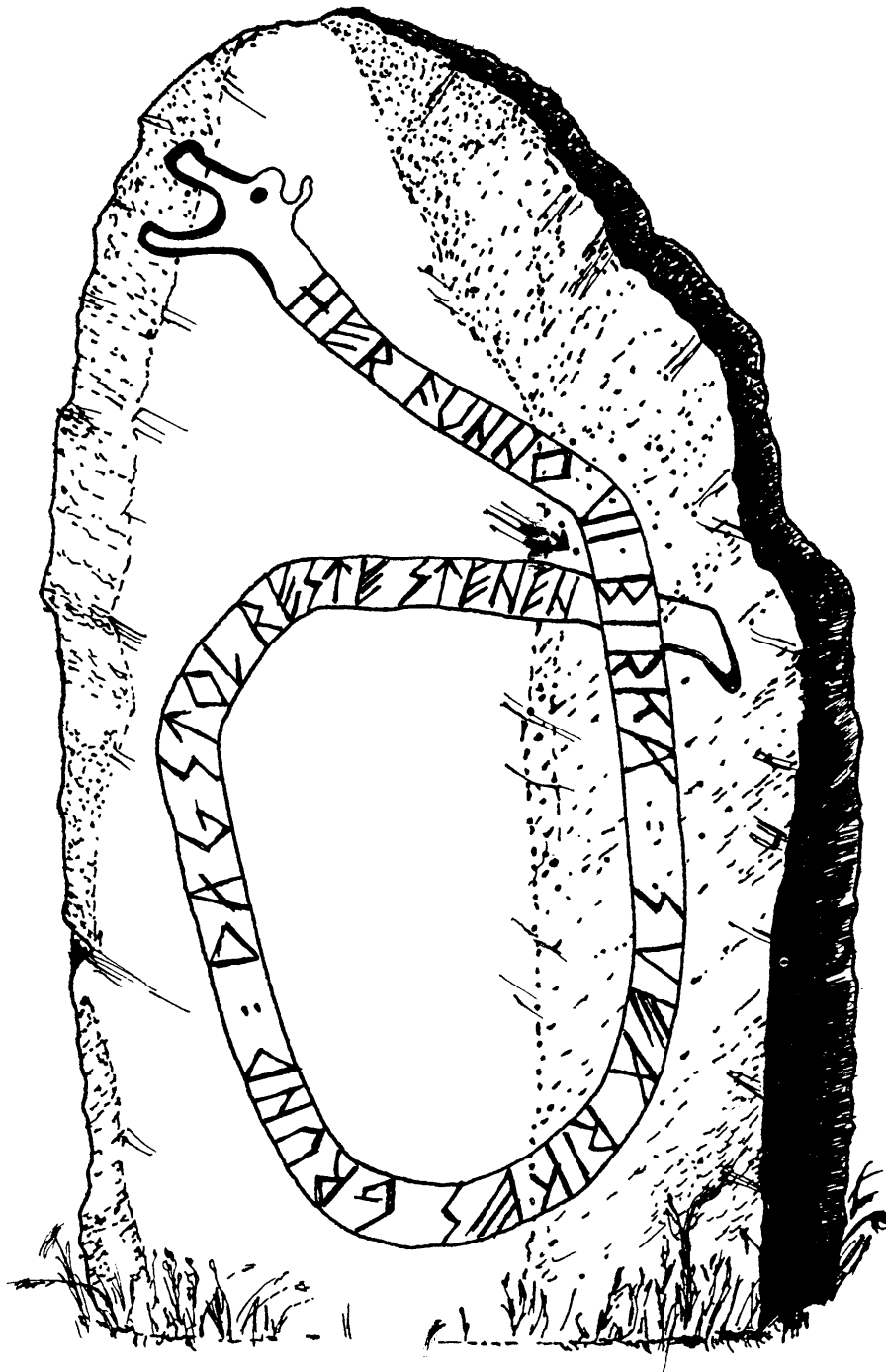

Folkvett

Organ för Vetenskap och Folkbildning. Nr 1 1991

Västgötaskolan
Se sid 4

Ledare: Vad är helhetsyn?	3
Västgötaskolan — trosvisshet som trotsar allt?	4
TM och Gulfkriget	10
Vetenskapens kunskapssyn: Vetenskap och reduktionism	11
Antroposofi: Biodynamisk forskning	12
Internationellt	13
Pressnotiser	15
Medicinskt: Hur kvacksalvare gör sig trovärdiga	16
Dödahavsrollarnas sorgliga öde...17	
Brev: Astrobiologi, rökning, statistik	18
Nya böcker	20
Förening: Medlemsmöte	22
Notiser	23
Folkvätten	23
Årets folkbildare och förvillare	24

FOLKVETT.

Organ för Vetenskap och
Folkbildning.

Redaktörer:

Sven Ove Hansson 08/25 22 40
(ansvarig utgivare)
Niels Hovmöller 08/760 79 77
Lennart Johansson 08/742 06 66
Håkan Marklund 08/771 29 96
Anna Schytt 08/32 13 32
Jonas Söderström 08/744 24 91

Adress:

Vetenskap och Folkbildning
Box 185, 101 23 Sthlm

Postgiro: 63 591-2

Prenumeration

ingår i medlemsavgiften 100:-/år.
Övriga 75:-.

Utkommer 4 ggr/år.

ISSN 0283-0795

Från redaktionen

Den kritiska granskningen av pseudovetenskap har oftast handlat om misshandlad naturvetenskap, medan misshandlad humaniora har kommit i bakgrunden. FOLKVETT är angeläget att även ta upp frågor inom humaniora. I detta nummer granskar Lars Gahrn den s k Västgötaskolans historieskrivning. Dessutom har vi en artikel om varför Dödahavsrollarna, mer är 40 år efter upptäckten, ännu är till största delen opublicerade.

Vi har, som väl de flesta läsare märkt, tre fasta avdelningar som återkommer i nästan varje nummer: medicinskt (Gunnar Steineck), pressnotiser (Anna Schytt) och internationellt (Sven Ove Hansson). Dessutom är det avsikten att Folkvätten ska återkomma i varje nummer med en kommentar till aktuella händelser.

Vår antroposofiserie fortsätter, denna gång med en granskning av några biodynamiska forskningsprojekt.

Efter antroposofiserien avser vi, som tidigare meddelats, att ägna särskild uppmärksamhet åt *pseudovetenskap vid högskolorna*. Vi behöver läsekretsens hjälp med förslag till ämnen för denna granskning.

Hör också gärna av er i övrigt med förslag, urklipp och – inte minst – texter.

Redaktionen

Föreningen Vetenskap och Folkbildning bildades 1982 av människor som oroades över att ockultism och pseudovetenskap så ofta fått stå oemotsagda, och att vetenskapens metoder är så dåligt kända. Så här formuleras vår målsättning i stadgarna:

Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Vad är helhetssyn?

Det är svårt att finna ett ord som har en så positiv och samtidigt oklar innebörd som "helhetssyn". Det används i alla möjliga sammanhang, inte minst i politiken. Men mest ihärdigt verkar det att brukas i New Age-kretsar. Den "alternativa" (se där ett annat intetsägande ord) medicinen sägs ha en helhetssyn, medan den vetenskapligt grundade medicinen saknar det. New Age-tolkningen av fysiken sägs på motsvarande sätt innebära en "helhetssyn" som gängse fysik saknar.

Anklagelsen innebär att New Age-läran inom respektive område ser till helheten medan dess konkurrenter bara ser på vissa delar.

Låt oss se vad denna anklagelse innebär inom det medicinska området. Om man ber om en precisering brukar svaret bli att den skolormedicinen bara ser till patientens kropp medan alternativriktningarna även tar vara på själen.

Detta påstående är inte till alla delar riktigt, men förvisso förekommer det, i den praktiska sjukvården, att den konventionella medicinen misslyckas med den psykologiska omvårdnaden. I en rättvisande jämförelse måste man även granska de svårigheter som alternativriktningarna har i detta avseende. Men viktigare i detta sammanhang är att en jämförelse av graden av "helhetssyn" också måste ta upp sådant som alternativmedicinen missar.

Listan över de "delar" av "helheten människa" som alternativmedicinen missar kan göras mycket lång. Vi ska nöja oss med några exempel:

Alternativmedicinen tar inte hänsyn till att människan, bland mycket annat, är en organism med en oerhört komplicerad biokemi som blivit känd för vetenskapen på ett helt nytt sätt under de senaste decennierna.

Alternativmedicinen tar mycket sällan

hänsyn till att människan också är en samhällsvarelse, och att orsaker till hennes åkommor ofta kan sökas i yrkesliv och social miljö.

Alternativmedicinen förmår inte att analysera de psykologiska mekanismer i förhållandet mellan patient och terapeut som gör att den senare kan förledas att gång på gång, i god tro, använda behandlingsmetoder som gör mera skada än nytta.

Detta är tre allvarliga missar. (Det finns fler.) Det rör sig om faktorer som rimligen borde höra hemma i en "helhetssyn" på läkekonsten. Alternativmedicinen kan därför inte göra anspråk på att företräda någon helhetssyn i detta ords egentliga bemärkelse.

I själva verket förefaller ordet "helhetssyn" ofta att vara en tjugigare omskrivning för "det perspektiv som jag vill lägga på saken". Det egna perspektivet framstår naturligtvis för var och en som mera enhetligt. Men något särskilt argumentvärde har det inte att rubricera ett synsätt som en "helhetssyn". Ordvalet är närmast att betrakta som ett retoriskt knep.

Detta retoriska knep kan vara oskyldigt och rentav nyttigt om det används för att peka på viktiga aspekter som riskerar att glömmas bort. Men det kan också bli direkt skadligt om det används för att suggerera fram föreställningen att det finns ett enda perspektiv ("helhetssynen") som utesluter alla andra.

Mycket talar för att det är angeläget att hålla flera olika perspektiv på läkekonsten vid liv och låta dem samspela med varandra utan att något av dem ska överordnas de andra. Det biokemisk-fysiologiska perspektivet på sjukdomar är självfallet viktigt, men detsamma gäller också det psykologiska perspektivet på omvårdnad liksom det samhällsmedicinska perspektivet. De kan alla göra anspråk på att vara helhetssyner, men det är bättre att se dem som olika perspektiv som alla har sitt berättigande.

VÄSTGÖTASKOLAN –

Av Lars Gahrn

De isländska sagorna och eddadiktningen är ett av medeltidens fåtaliga och oftast torftiga bidrag till vårt kulturarv. Det skulle dröja mycket länge innan nordisk diktning återigen nådde sådana höjder.

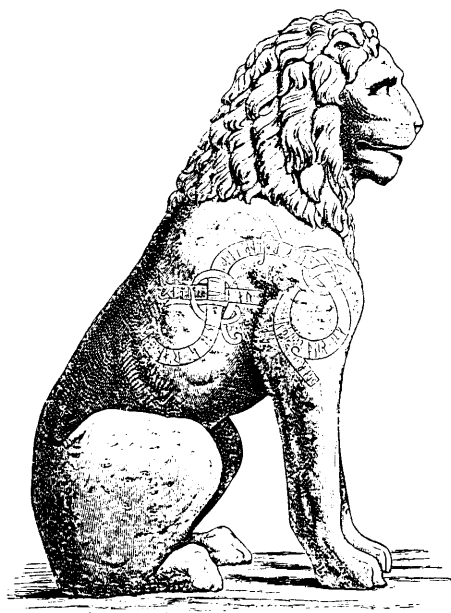
Striden om eddan

Ingen förnekar att de isländska släktsagorna, som handlar om islänningars liv och bedrifter, är skrivna på Island. Men det har sedan länge funnits många olika meningar om de olika eddadiktarnas ursprung. I de andra nordiska länderna har många forskare hävdad, att en eller flera eddadikter har diktats i just forskarens hemland. Så sent som 1913 disputerade Birger Nerman på en avhandling med titeln "Studier över Sväriges hedna litteratur". Han gjorde gällande, att en stor del av eddadiktningen hade uppkommit i Sverige.

Vad vi vet är, att dikterna är skrivna på isländska och återfinns i isländska handskrifter. Vill man hävda något därutöver, måste man göra mycket djärva antaganden. Numera tycks man ha insett det lönlösa i dylik gissningslek.

"Eddans landskap"

I äldre tid ägnade man sig dock ohämmat åt

sådana kannstöperier. Den allra djärvaste skriftställaren i ämnet var Carl Otto Fast, bergsingenjör till yrket men lidelsefull amatörforskare.

Enligt honom skulle eddasångerna och Beowulfskvadets händelser tänkas utspela sig i Vänerbygden, det vill säga inom Västergötland, Dalsland och Värmland. Fast var själv värmlänning och gav ut skrifter i ämnet mellan 1931 och 1950. Vad stöder han sig på? Hans arvtagare Verner Lindblom sammanfattar "Eddans landskap":

"Där växer ask, ek, lind, rönn, al, asp, björk, hassel, sälg, tall, idegran, apel, ljung, havre och korn. Omnämnda husdjur är bl.a. häst, ko, get, svin, hund och tupp. Djurvärlden i övrigt representeras av björn, varg, hjort, älg, ekorre, orm, örn, hök, fiskgjuse, korp, kråka, svan, gädda, ål, lax och sill." Där finns vidare berg, skogar, sjöar och slätter. 1)

Denna beskrivning skulle enligt Fast och Lindblom passa in på Västergötland, eller närmare bestämt Skaraborgs län. Snarare har man väl anledning att hävda, att den passar in på de flesta nordiska landskap, ty det mesta av det uppräknade finns på de flesta ställen.

Rhen var Göta älv

Framför allt måste man påpeka, att vi inte kan förutsätta, att eddadiktningen har uppstått i ett landskap där allt detta är tillfinnandes. Eddadiktningen behandlar ofta samgermanska gudar eller hjältar och deras bedrifter. Miljöbeskrivningen är ytterst knapphändig, och eftersom det rör sig om samgermanska ämnen, kan författarna mycket väl ha lånat särdrag från alla landsändar inom Norden.

Vissa upplysningar får vi trots allt om somliga hjältar. Sigurd Fafnesbane uppehåller sig vid floden Rin (Rhen). Hans svågrar är burgunder och dödas senare av hunnernas konung Atle (Attila). Man måste vara mycket förblindad för att undgå att inse, att denna saga utspelar sig bland folkvandringstidens stammar nere på kontinenten. Men Carl Otto Fast hävdade, att sagan utspelade sig i Västergötland, och att Rhen var Göta älv. 2)

Var fanns svearna?

Trots allt behandlades Fast i början med avvaktande välvilja av flera lärde. Men han gick för långt, när han började ifrågasätta om inte också både svearna och deras konungar hade

trosvisshet som trotsar allt

hört hemma inom Västergötland. I fortsättningen bemöttes Fast med enbart tystnad, och han blev en mycket bitter man.

Fast hade verkligen gått för långt. Hans uppfattning strider mot allt vad källorna har att berätta om svearna. Sveafolkets kärnområde, det gamla Svetjud eller Svitjud, utgjordes av de nuvarande landskapen Västmanland och Uppland. (Dalarnas ställning är oklar.) Ibland räknades Södermanland till Svetjud, ibland inte. Allt detta är mycket väl belagt i såväl inhemska som utländska källor. 3)

Vad har då Fast att sätta emot?

Jo, han behandlar alla ortnamn, som nämns i samband med sveakungarna, och hävdar att de alla skulle kunna tänkas – ibland uttrycker han sig mycket försiktigt – vara desamma som ett antal västgötska ortnamn.

Så skulle t.ex. Fornsigstuna inte vara Fornsigstuna (nuvarande Signildsberg) vid Mälaren utan Östra och Västra Tunhem i Västergötland. Uppsala skulle inte vara Gamla Uppsala i Uppland utan Kinnekleva i Västergötland. I de uppräknade fallen finns det ingen likhet mellan källornas ortnamn och de ortnamn, som Fast anför, och så är det också

med de övriga. Dessutom bryr sig Fast inte om de lägesbeskrivningar, som källorna meddelar för många av orterna. I min doktorsavhandling har jag utförligt granskat Fasts sakskaäl. 4) Det vittnar om svår förblindelse, att någon emot alla källors vittnesbörd kan framföra sådana uppfattningar som Fast framlägger.

Flera arvtagare

Fast fick till efterföljare baningenjören Holger Bengtsson, till börden göteborgare, och adjunkten Verner Lindblom i Götene. Bengtsson hade inte något nytt att komma med, men Lindblom förnyade Västgötaskolan högst påtagligt. Dels hävdade han, att det fanns ett samband mellan Västergötland och det sjunkna Atlantis. (Att ingen ännu har kunnat göra sannolikt att detta Atlantis verkligen har funnits, bekymrade honom föga. Att Platons skildring av Atlantis är en litterär novell, och inte någon historisk källa, tycks inte ha fallit honom in.)

Vidare hävdar Lindblom att kulturströmmen genom Sverige har gått från sydväst mot

nordost, det vill säga genom Västergötland till Mälardalen. Detta skulle bevisa att Västergötland skulle ha varit det främsta landskapet.

Slutligen hävdar han att svearna inte har varit en särskild stam, utan en samlingsrubrik för allehanda nordiska stammar, även götarna. Detta är visserligen en elegant lösning på svårigheterna med att flytta svearna till götarnas land, men den strider mot källornas vittnesbörd. Svear och götar uppräknas mycket ofta som två helt skilda stammar. 5)

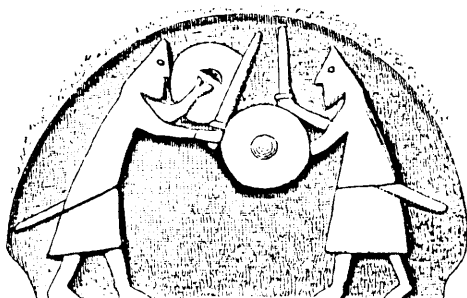
En man mera för sig är diplomingenjören Mac Key, bosatt utanför Skövde. Tack vare Västgötaskolans skrifter och egna utflykter i omgivningen kom han till slutsatsen att svear, götar, daner (danskar) och östgötar hade bott kring Hornborgasjön samt att Uppsala, Sigtuna och Birka hade legat däromkring.

Även Birka är nämligen förknippat med sveakungarna, ehuru tidigare västgötaforskare hade glömt bort denna ort. Av källorna framgår att Birka skulle ha legat norr om Östergötland samt mellan Tälje (så kallades Södertälje fram till 1622) och Sigtuna. 6) Hur man under sådana förhållanden kan hävda att orten låg i Västergötlands inland hade varit en gåta, om inte Mac Key hade uppställt som regel "att inte åberopa några skrivna källor". 7)

Västgötaskolans genombrott

Med ledning av dessa skriftställdes böcker gjorde TV-producenten Dag Stålsjö TV-serien "Svearikets vagga – en historia i gungning", som sändes 1981-1982. I dessa och många följande program liksom i en egen bok anslöt Stålsjö sig helt till västgötarna och närmast till Mac Key, som då ännu var den djärvaste och mest extreme av dem.

TV-serien fälldes av Radionämnden och utdömdes av en enig historikerkår. Kåsörerna

gjorde sig lustiga över Västgötaskolan. Programmen mottogs dock med stor förtjusning av stora lekmannagrupper inom Västergötland, ty Dag Stålsjös budskap strök den yverborna lokalpatriotismen medhårs.

Ytterligare några skriftställare framträdde. Makarna Ulla och John Hamilton skrev bland annat om Västergötland och Atlantis, pendling såsom ett sätt att utforska historien, kraftfält runt fornminnen och så vidare. Makarna Göran och Gunnel Liljenroth skrev om gården Gum på Kinnekulle och om det kvinnovälde, som skulle ha funnits under forntidens Guldålder. De hade hjälp av bland annat andeuppenbarelser.

Västergötland har försumrats

Hur påverkades Västgötaskolan av detta mottagande? Först kan fastslås, att man givetvis inte i någon mån ändrade uppfattning, ej heller började man med någon källforskning. Forskarna hade tagit avstånd från västgötarna, men en stor del av landskapets historieintresserade allmänhet hade hyllat dem. Följaktligen fortsatte västgötarna att underblåsa lokalpatriotismen och att smäda forskarna.

Man uppviglade Västergötlands folk mot forskarsamhället.

Man fortsatte att hävda, att Västergötlands historia hade skamligt försumrats. Man hade grävt alltför litet i Västergötland. Västergötlands betydelse hade underskattats. Det sistnämnda är helt enkelt osant och visar att västgötarna inte ens har läst litteraturen i ämnet ordentligt. Forskarna har tvärtom mycket eftertryckligt framhävt Västergötlands betydelse. 8) Vidare har man grävt mycket också inom Västergötland. Att man har grävt mer i Mälardalen beror huvudsakligen på att antalet fornminnen där är ojämförligen störst.

Lokalpatriotism och konservatism

Vidare hävdade man att forskarsamhället styrdes av uppländsk lokalpatriotism. Efter som Sveriges första universitet har legat i Uppsala, har forskarna övervärderat Upplands betydelse. Detta är helt enkelt osant och visar att västgötarna inte känner till den äldre historieskrivningen, som har varit bunden av källorna. Under 1400- och 1500-talen trodde man att ett par berättelser hos Jordanes och

Saxo berättade om rikets enande. Följaktligen hävdade man att götarnas rike hade erövat svearnas. På 1600-talet lärde man känna Snorres skrifter. Enligt Snorre underlade sig sveakonungen Ingjald Illråde de andra landskapen. Då lärde man istället att svearna hade erövat götarnas land.⁹⁾ På 1800-talet blev Beowulfskvädet känt. Det kan tolkas på samma sätt. Historieskrivningen har alltså följt källorna. För övrigt bör påpekas, att uppsalaforskarna i alla tider har ägnat sig åt "göternas" eller goternas historia.

Vidare gör man gällande att akademiker-na hindrar allt nytänkande. Stålsjö tar till storsläggan: "I över fyrahundra år har kungarnas och överhetens historia haft en monopolställning i vårt land. Oliktänkande har tystats. Allt för avvikande akademiska avhandlingar har gömts undan och forskare stoppats i sin karriär." ¹⁰⁾ Erfarenheten visar dock att synen på just forntiden har förändrats genomgripande gång på gång under tidernas lopp. Det källkritiska genombrottet i seklets början åstadkom inget mindre än en revolution i ämnet.

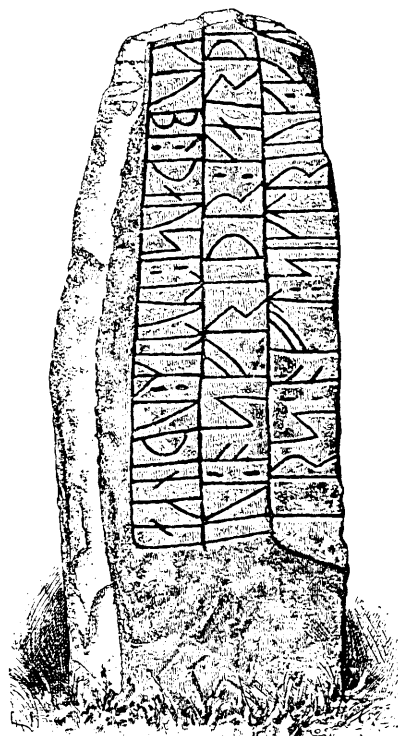
Medveten historieförfalskning

Den allra fulaste anklagelsen gäller dock medveten historieförfalskning. Dag Stålsjö skriver: "Har forskare och kungliga historieskrivare under århundradena medvetet valt bort de bitar, som inte passat, tvingat in andra och till och med konstruerat bevis, förfalskat urkunder för att få historien att stämma? Ja – blir det entydiga svaret till alla dessa frågor. Så har det varit!". Inom historieskrivningen finns "historiska lögnar, förfalskningar och tillrättaligganden". 11) Historikernas verksamhet liknas av Stålsjö vid ett mord begånget av "en internationell maffia". 12)

Varken kungen eller någon historieskrivare har emellertid haft något intresse av att framhålla Uppland på Västergötlands bekostnad. Konungar och historieskrivare var nämligen nationalistiska och inte provinsialister.

Däremot måste Västgötaskolans män sägas vara inskränkta provinsialister. Äldre historieskrivare var däremot mycket angelägna om att framhäva götalandskapen, eftersom dessa antogs ha varit goternas urhem. På samma sätt försökte man göra mesta möjliga av alla svenska landskap.

Västgötaskolan bedriver alltså ren

greuelpropaganda mot akademikerna, men deras inlägg erbjuder dock en ännu rikare provkarta på vilseledande propaganda.

Allt är osäkert

Det finns andra skriftställare, som har uppfattningar om var Birka skulle ha legat. Man har pekat på Söderköping, Vreta kloster, Köpingsvik på Öland, Saltvik på Åland och så vidare. Ingen av dessa andra uppfattningar kan förlikas med västgötarnas åsikt att svearna hörde hemma i Västergötland, men i brist på bundsförvanter välkomnar västgötarna alla uppfattningar som avviker från de gängse. När man blir trängd, griper man nämligen gärna till utvägen att hävda att *allt är osäkert*. Märkligt nog tycks västgötarna härav draga den besynnerliga slutsatsen, att de själva skulle ha rätt.

Ett säkert sätt att vinna framgång i propagandakrig är att ständigt upprepa samma enkla och lättfattliga budskap, att nöta in det. Det budskap, som Lindblom och Stålsjö numera alltid brukar framföra, är att kulturströmmen har gått från sydväst mot nordost. Denna väg har även konungar och biskopar gått.

Även detta budskap är grovt missvisande och felaktigt. Kulturströmmar har nått Sverige från väster, söder och öster. Några bevis eller sannolikhets-skäl för att det övriga landet har fått sin kultur via Västergötland finns icke. Tvärtom avviker Västergötland mycket starkt från det övriga landet vad det gäller fornfynd, ortnamn, folkmål samt kyrklig och världslig indelning. Det är svårt att se några samband. Av allt att döma har Västergötland varit litet av en värld för sig. 13)

"Vi har segrat!"

Ett sätt att göra intryck på folk är att utropa sig till segrare. Så har även Västgötaskolan gjort. Stålsjö förkunnar ständigt, att synen på Sveriges äldsta historia i grund har förändrats under 1980-talet, det vill säga efter hans tv-serie. I själva verket fälldes serien av Radionämnden efter att ha kritiserats mycket hårt av en enig historikerkår.

Påfallande är vidare att västgötarna numera mycket sällan berör eddaforskningen, som gav upphov till alltsammans. Inte heller berör man gärna försöken att flytta allskonns fornnordiska orter till Västergötland. Man vill

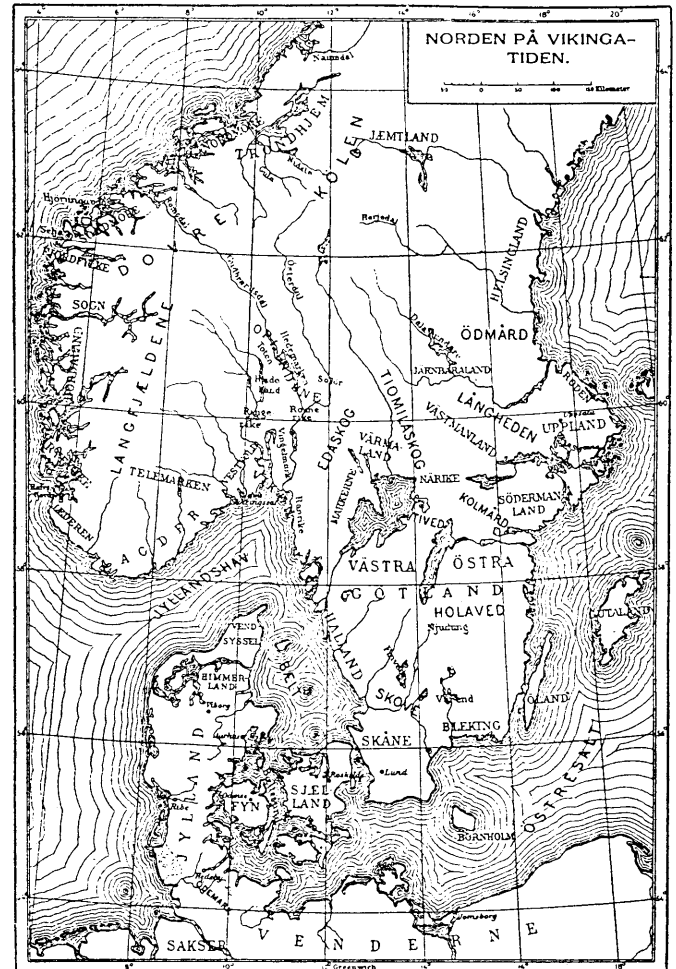
alltså inte längre inför en bildad och kritisk publik eller läsekrets stå för de åsikter, som är kärnpunkterna i Västgötaskolans lära, de lärosatser som skiljer dem från andra skolor.

I stället betonar man götalandskapens betydelse i äldre tid och anför uttalanden från forskare, som har understrukt Västergötlands betydelse. Dessa uttalanden skall dock inte ses som en framgång för Västgötaskolan utan som en fortsättning på ett urgammalt och självklart framhållande av götalandskapen. Det är självklart, att Västergötland och Östergötland, då som nu, har varit mycket betydelsefulla landskap. Detta hindrar emellertid inte att svealandskapen har haft störst betydelse, och att Östergötland haft mycket större betydelse för riket än Västergötland. 14)

Det, som återstår av Västgötaskolans "seger", är att några skriftställare – framför allt arkeologer som inte känner de skriftliga källorna – har låtit lura sig av propagandan om kulturströmmen. Men om man ropar i alla media, uppstår ju självklart alltid några ekon.

Motbevis är förfalskade

Slutligen har västgötarna ett mycket enkelt sätt att undgå både källor och fornfynd, som strider mot deras uppfattning. Man hävdar att de är förfalskningar. En brunn i Gamla Uppsala skulle vara en förfalskning, likaså en runsten vid Möjbro i Uppland. En gammal redogörelse, som nämner denna runsten, kan mycket väl vara förfalskad. Ett avsnitt av Västgötalagen borde undersökas av kriminalteknisk expertis. En källa, som nämner att

Enligt Schück, Svenska folkets historia, 1914

Uppsala hednatempel låg i Gamla Uppsala, är förfalskad, och så vidare.

Särskilt Mac Key har utmärkt sig för dylika misstänkliggöranden. Han hade satt sitt huvud i pant på, att man skulle kunna hitta myntstamparna till Olof Skötkonungs Sigtunamynt i Sätuna i Västergötland och inte i Sigtuna. Trosvissa västgötar samlade in pengar till en utgrävning. Mac pekade ut platsen, där man skulle gräva. Man grävde och fann – en ladugårdsgrund från 1800-talet.

I slutet av september 1990 stötte man på ett uppseendeväckande fynd i Sigtuna: en blybit, som hade använts såsom underlag, när myntstamparna till Olof Skötkonungs mynt provades. Vad säger Mac Key? Jo, så här låter det:

"Det är skrattretande att någon går på en sådan historia, säger han till NLÖ. Blyavtryck-

et är en uppenbar förfalskning. — Det finns en stor grupp som med alla medel vill rädda sin prestige för att få Olof Skötkonung till Sigtuna. Vem som helst kan göra en förfalskning och smussla ner den i jorden.

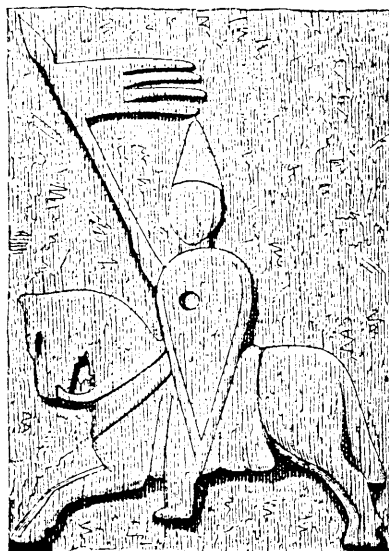
Han håller inte för otroligt att det också kan vara någon med intresse för ett kommande tusenårsjubileum som lurat arkeologerna. Det finns stora pengar i turistnäringen nuförtiden påpekar Mac Key." 15)

Blyavtrycket hade då granskats av såväl arkeologer som myntforskare från Myntkabinettet. Mac Key hade däremot endast sett avtrycket på bild i en dagstidning. Hans uttalande säger ingenting om fyndets värde men desto mer om Västgötaskolan. Man tror trots allt. Man är beredd att trotsa såväl skriftliga källor som fornynd.

Lars Gahrn

Noter

- 1) Verner Lindblom, Götland Sveriges vagga?, Skara 1982, s.37.
- 2) Carl Otto Fast, Götaland Den forngermaniska diktningens landskap, Gbg 1937, s. 85-109.
- 3) Lars Gahrn, Sveariket i källor och historie-skrivning, Gbg 1988, s. 46-57.
- 4) Gahrn 1988, s.87-101.
- 5) Gahrn 1988, s.56-57.
- 6) Gahrn 1988, s.87-91.
- 7) Mac Key, Myten om Ubsola, Skövde 1977, s.89.
- 8) Gahrn 1988, s.105-108
- 9) Gahrn 1988, s.10-14.

10) Dag Stålsjö, Svearikets vagga. En historia i gungning, Skövde 1983, s. 7.

11) Stålsjö 1983 s.5 och 7.

12) Dag Stålsjö, Var stod Svearikets vagga, Röster i Radio-TV 25/11 1981.

13) Gahrn 1988, s.83-86.

14) Gahrn 1988, s.105-137. Om Östergötland se Gahrn 133-134 och Lars Gahrn, Bland svear och götar, Gbg 1989, s.49.

15) "Bevis" upprör Mac Key: – Sigtunafyndet är en uppenbar förfalskning, Nya Länsstidningen (Lidköping) 5/10 1990.

TM och Gulfkriget

I Dagens Nyheter 4/11 1990 uttalade sig en företrädare för Transcendental Meditation (TM), dr David Orme-Johnson, om meditationens kraft. Om många människor mediterar enligt TM-Sidhitekniken sägs detta påverka "det så kallade enhetliga kraftfältet" och därmed kunna förändra händelseförloppet i världen.

"Det behövdes 1500 Sidhiutövare för att stämma USA positivare till Sovjet, och 1700 får samma verkan på Sovjet" hävdade Orme-Johnson. Han ville också, enligt DN "tillskriva TM en hel del av förtjänsten för att Berlinmuren revs och Östeuropa befriades".

Månaden dessförinnan, i oktober 1990, hade 4000 meditatörer i Iowa, USA, ägnat en vecka åt att sprida fredsfrämjande energi för att påverka utvecklingen vid Persiska viken (DN 22/10 1990). Orme-Johnson besökte Sverige i samband med att drygt 5000 personer TM-mediterade i Globen i Stockholm, bl a i syfte att påverka förloppet i Persiska viken.

De torde knappast kunna vara nöjda med resultatet.

SOH

Vetenskap och reduktionism

Den nionde artikeln i vår serie om vetenskapens kunskapssyn ska handla om reduktionism inom vetenskapen.

Det är vanligt inom vetenskapen att man förklarar sammansatta fenomen genom att visa hur de följer av de enklare fenomen som de antas bestå av. Några av de tydligaste exemplen på detta finns inom fysiken. Med den kinetiska gasteorin kan man förklara gasers egenskaper utifrån mekaniken för gaspartiklar. Inom optiken har man kunnat återföra ljusstrålars beteenden på teorin om vågrörelser, och sedermera till kvantmekaniken.

Många av de mest framgångsrika reduktionerna har emellertid skett *mellan* olika vetenskaper. Inom kemien har man t ex ofta kunnat återföra molekylära fenomen på fysikaliska förklaringsgrunder. I åtskilliga fall har kemiska ämnens struktur och deras reaktioner kunna förklaras med hjälp av kvantmekaniken. På motsvarande sätt har många biologiska fenomen kunnat förklaras utifrån kemiska principer. Kemiska upptäckter, framförallt DNAs struktur (1953) har haft en avgörande betydelse för den moderna biologin.

Också inom samhällsvetenskapen finns en tendens till reducerande förklaringar. Många samhällsforskare anser att man i första hand ska förklara samhällsfenomen utifrån individens drivkrafter och beteenden (metodologisk individualism). Inom psykologin är det en vanlig strävan att återföra de fenomen man studerar på biologiska grundprinciper.

Reduktioner i denna (metodologiska) mening innebär alltså en sparsamhet med teoretiska begrepp, och är en tillämpning av enkelhetskravet (se Folkvett nr 1, 1989). Man undviker att i oträngt mål förutsätta särskilda principer (t ex "livskraft") för biologiska varelser som inte finns för död materia. Man undviker också att stipulera utommateriella fenomen inom psykologin. En reduktionistiskt inriktad psykologi är "själlös" så länge den klarar sig utan själen som förklaringsgrund.

Strävan efter reduktioner (reduktionism) har också sin bakgrund i föreställningen att vetenskapen i sin helhet ska hänga samman. Kemins lagar ska gälla i fysiken, och tvärtom. (Detta skulle kunna kallas "helhetssyn", om inte ordet vore utslitet av andra användningar.) Eftersom fysiken studerar generellare aspekter av naturen än kemien kan man emellertid sällan använda kemiska förklaringar i fysiken, medan motsatsen är desto mera vanligt. (En helt annan sak är att kemisk kunskap och kemisk teknik ofta är oundgängliga redskap för den experimentelle fysikern.)

Åtskilliga tänkare har lagt fram storslagna förslag om att alla vetenskaper skulle kunna reduceras

mer eller mindre fullständigt så att till slut allt vetande kunde byggas på fysiken. I jämförelse med sådana visioner är de reduktioner som verkligen har åstadkommit ytterst blygsamma. Någon fullständig reduktion av en huvuddisciplin till en annan verkar inte heller att vara inom räckhåll. Inom kemien är åtskilliga begrepp oundgängliga som inte alls kan definieras i fysikens termer. Möjligheterna att inom överskådlig framtid kunna återföra t ex biologin, psykologin eller sociologin till "mera grundläggande" vetenskaper verkar inte större.

I en diskussion om hur långt reduktionen kan drivas är det viktigt att skilja mellan ontologisk och epistemisk reduktion. Den *ontologiska* frågan om kemins reduktion till fysiken är: Är fysikens naturlagar desamma som kemins naturlagar? (Med andra ord: är de lagar som gäller enskilda partiklar och deras växelverkan desamma som de lagar som styr dessa partiklars beteenden då de är sammansatta i atomer och molekyler? Den *epistemiska* frågan är: Räcker fysikerns förklaringsprinciper för att vi ska förstå det som kemien handlar om?

En ontologisk reduktionist kan mycket väl vara epistemisk icke-reduktionist, dvs anse att andra vetenskaper kräver egna förklaringsprinciper som inte är desamma som fysikens. För egen del finner jag en sådan ståndpunkt vara både tilltalande och plausibel. Även om det skulle vara så att inga andra naturlagar än de som studeras i fysiken har en inverkan i samhällslivet (ontologisk reduktionism) följer inte därav att samhällslivet på ett meningsfullt sätt kan förklaras med enbart fysikaliska förklaringsprinciper (epistemisk reduktionism). Det kan t ex vara så att inverkan av fysikens lagar på t ex familjesociologins studieobjekt är totalt oöverskådlig och därför inte har något förståelsevärde för oss människor. Det kanske rentav är så att denna oöverskådlighet är ofrånkomlig redan i kemien.

Detta hindrar inte att ett ganska stort mått av *metodologisk* reduktionism ofta är nödvändigt i vetenskapen. Med andra ord är det ofta vettigt att *så långt möjligt* återföra sina begrepp om komplicerade system till begrepp om deras delar - även om det inte kan genomföras fullt ut.

Sven Ove Hansson

Biodynamisk forskning

I Folkvett nr 3-4 1989 lovade jag att försöka belysa en del av den forskning som bedrivits kring de biodynamiska jordbruksmetodernas effektivitet. Detta visade sig vara lättare sagt än gjort, eftersom det mesta gjorts utanför Norden och därför är svårt att få tag i. Från Sverige lyckades jag dock få tag i en licenciatavhandling (Pettersson 1969) och ett examensarbete (Arvidsson 1983), båda utförda vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Uppsala. En granskning av dessa två arbeten ger ingen fullständig bild av forskningen inom området men kan kanske fungera som stickprov. Om de är representativa eller ej har jag svårt att bedöma.

Pettersson 1969

I denna undersökning studerades hur växtplats, gödsling och biodynamiska preparat påverkade främst kvaliteten hos matpotatis. Försöket utfördes på fyra gårdar i södra Skandinavien.

I metodbeskrivningen anses försökens främsta svaghet ligga i att det på varje försökslokal saknas upprepning, dvs flera parallella försök. En annan svaghet, som inte påpekas, finns i jämförelsen mellan preparatbehandlade och icke preparatbehandlade ytor. De biodynamiska preparaten rörs ut i vatten innan de sprutas ut över de ytor som ska behandlas (jfr Folkvett nr 3-4, 1989), men i metodavsnittet står inget om att vatten *utan* preparat sprutats ut över kontrollytorna. Detta kan förstås bero på ett misstag vid beskrivningen av försöksmetodiken, men är annars svårförklarligt.

Resultaten av undersökningen är hur som helst inte entydiga. Knölskoroden är ungefär lika stor med som utan preparat (något större utan, men skillnaden är inte signifikant. Inte heller när det gäller kvaliteten finns mycket att säga. För en viss kvalitetsegenskap (flera undersöktes) kan kvaliteten vara högre ena året med preparat, andra året lägre, och signifikanta skillnader uppnås vanligen inte.

Arvidsson (1983)

Här undersöktes om kvartsmjöl respektive det biodynamiska kiselpreparatet (dvs preparerat kvartsmjöl) har någon effekt på spenat.

I detta försök behandlades alla paraceller korrekt, dvs med vatten, vatten med kvartsmjöl eller vatten med kiselpreparat. I alla fall rördes vattnet enligt konstens alla regler (jfr Folkvett 3-4, 1989). Den största svagheten i försöket var att det kvartsmjöl som användes som det var och det som "omvandlats" till biodynamiskt preparat visade sig ha helt olika kornstorlek, 20 respektive 2,5 mikrometer i genomsnitt.

Detta förde med sig andra skillnader, som att

antalet kristaller som fastnade per bladyta vid besprutning av spenaten blev olika. I ett försök blev resultatet 300 respektive 10.000 kristaller per cm² bladyta för kvartsmjöl respektive preparat. Författaren spekulerar i att ljusspridnings- och skuggningseffekterna, som bör skilja sig mellan de olika kristallstorlekarna, kan ligga bakom skillnaden mellan de kvartsmjölbehandlade och preparatbehandlade plantorna.

Så till skillnaderna. Den enda skillnaden som kunde uppvisas var att torrsbstanshalten var signifikant högre i de preparatbehandlade leden än i de andra leden. Dessutom fanns en svag, men ej signifikant tendens till att preparatbehandlade plantor utvecklades något snabbare.

Säkerligen på grund av problemet med kvartsmjölets (preparat eller ej) olika kornstorlek blir författarens slutord: "Prepareringsprocessens betydelse och funktion är oklar." En helt riktig slutsats.

Sammanfattning

De två svenska undersökningar som jag har studerat ger inga klara besked om att de biodynamiska preparaten har någon effekt. förutom att signifikativa skillnader sällan uppnås har behandlad gröda ibland bättre kvalitetsvärden eller högre skörd än obehandlade växter, ibland är det tvärtom.

Undersökningarna ger heller inga ledtrådar till hur de biodynamiska preparaten eventuellt kan tänkas fungera.

Enligt min mening har det biodynamiska jordbruket ganska fantastiska och från vetenskapligt etablerade teorier mycket avvikande idéer. Därför krävs det betydligt mer än vad som presteras av Pettersson och Arvidsson för att övertyga om att de biodynamiska metoderna verkligen har någon effekt. Det krävs vattentäta undersökningar med entydiga resultat för att kullkasta teorier som testats under lång tid.

Lars Hedenäs

Referenser:

Arvidsson, T. 1983. Effekten av kvartsmjöl och det biodynamiska kiselpreparatet 501 på spenat. – Examensarbete i växtfysiologi. Sveriges lantbruksuniversitet. Uppsala.

Pettersson, B D. Verkan av växtplats, gödsling och tillväxtreglerande substanser på matpotatisens kvalitetsegenskaper. – Licenciatavhandling i växtodling vid Lantbrukshögskolan. Uppsala. – Nordisk Forskningsring. Meddelande nr 23.

Denna gång ska vi se närmare på två nummer av *Skeptical Inquirer*

Patent på evighetsmaskin?

I nr 3 (vol 14, 1990) berättar tidskriftens redaktör, Kendrick Frazier, vad som hänt med amerikanen Joseph W Newmans "energimaskin" (dvs evighetsmaskin) som enligt honom själv skulle lösa världens alla energiproblem. Maskinen var för något år sedan aktuell i Sverige, eftersom Vattenfall satsade pengar på att undersöka den.

När Newman krävde att få patent på sin maskin gav en federal distriktsdomstol i uppdrag åt standardiseringskommissionen (National Bureau of Standards) att undersöka om maskinen verkligen producerade mer energi än vad den tillfördes. Mätningen visade att det i själva verket var tvärtom: den producerade energin var lägre än den som tillfördes.

Newman överklagade beslutet med motivering att maskinen hade varit jordad när testningen utfördes. Den fungerar nämligen, hävdar han, enbart om den inte jordas. Den federala appellationsdomstolen avvisade klagomålet med hänvisning till att Newman i förväg visste exakt hur testerna skulle gå till. Han borde ha framfört sin erinran i förväg. Något patent ville inte domstolen ge honom, eftersom maskinen inte gör vad den i patentansökan uppges göra.

Newman avser att överklaga till Högsta Domstolen. Det återstår att se om han lyckas få maskinen att fungera bättre till dess!

Nancy Reagan och astrologin

Frazier redovisar också en del nya uppgifter om Nancy Reagans astrologiska engagemang. I sin självbiografi har fru Reagan berättat att hon var fylld av skräck på grund av den sk 20-åriga dödscykeln för amerikanska presidenter. (Under mer än 100 år fram till Reagan gällde att varje president som valdes eller omvaldes ett år med slutsiffran 0 dog i ämbetet.) Farhågorna skrivas upp ytterligare efter mordförsöket den 30 mars 1981. Det var i det läget hon blev kontaktad av astrologen Joan Quigley. Denna berättade att den 30 mars enligt horoskopet var en mycket dålig dag för Reagan. Han hade kunnat undvika attentatet om han stannat hemma den dagen.

Fru Reagan tog intryck av detta, och började att regelbundet inhämta information från Quigley om presidentens "bra" och "dåliga" dagar. Informationen användes för att justera planeringen av hans resor och framträdanden. Fru Reagan är enligt egen utsago

"aldrig säker på att Joans astrologiska råd hjälpte till att skydda Ronnie, men faktum är att inget sådant som den 30 mars någonsin hände igen."

Det fanns åtminstone en person som inte behövde vara missnöjd med arrangemanget: Joan Quigley. Enligt CBS fick hon 3 000 dollar i månaden av fru Reagan, diskret utbetalt genom en bulvan.

Förenklad astrologi

I samma tidskriftsnummer citeras också FG Eaton, f d redaktör för *Daily Telegraph* i Michigan. Under några veckor av hans redaktörstid uteblev leveransen av astrologikolumner. Han beslutade då att återpublicera gamla horoskop, med datum och stjärntecken slumpvis omkastade. "Eftersom stjärnorna i själva verket inte påverkar det dagliga livet på jorden tyckte vi att vi inte hade åsamkat någon person någon skada."

Åtminstone inte någon annan skada än den som de "korrekta" horoskoperna åsamkar.

Kan man spå i händerna per telefon?

I nr 3 rapporterar Robert Sheaffer om nya framsteg inom kiromantin, dvs konsten att spå i händer. Han hämtar sina uppgifter ur *Mensa Bulletin*, ett organ för medlemmar i klubben Mensa (där enda kravet på medlemskap är hög IQ). Mensa-medlemmen Steve MacDonald har utvecklat en ny teknik för att spå i händer, nämligen medelst klärvoajans över telefon. Så här står det i "genibladet" *Mensa Bulletin*: "Du ska gnida din handflata över telefonlurens mikrofondel, och sedan vara tyst och låta honom tala om dig."

Det är fantastiskt vad man kan åstadkomma, bara man är tillräckligt intelligent.

Ljuger lögn-detektorer?

I nr 3 av *Skeptical Inquirer* återfinns också en både kunnig och avslöjande artikel av Elie Shneour om lögn-detektorer. En lögn-detektor är som bekant en apparat som mäter fysiologiska reaktioner (t ex hudens elektriska motstånd) hos en förhörsperson. Lögn-detektorer har kritiserats hårt av psykologer och biologer, som framhåller att man inte känner någon fysiologisk respons som är unik för just lögn.

Enligt Shneour spelar förhörsledarens samtal med den förhörde före själva testet ofta en avgörande roll. Då intalas nämligen "offret" om metodens effektivitet, så att hon ska tro att det inte är lönt att ljuga under testet. Ofta kompletteras denna intervju med en sk "stim"-test (stimulanstest) som syftar till att imponera på offret. Hon kan t ex få välja ut spelkort vars framsida förhörsledaren inte ser, varvid förhörsledaren

identifierar korten, till synes med hjälp av lögn-detektor (men i praktiken ofta med märkta kort eller andra liknande trick). På detta sätt kan man lura "offret" att tro att det inte lönar sig att säga annat än sanningen när lögn-detektorn är på.

Den rent fysiologiska mätningen med lögn-detektorer är däremot i de flesta fall av mycket begränsat värde för att avgöra om någon ljuger eller talar sanning. Enligt Shneour är det dessutom en allmän erfarenhet att de vanliga testförfarandena oftare ger falskt positivt än falskt negativt utslag. Med andra ord ger de oftare besked om att en person ljuger när hon i själva verket talar sanning än tvärtom.

Shneour ger följande, något tillspetsade råd: "Om du är oskyldig, så gå aldrig med på ett lögn-detektortest. Men om du är skyldig, se till att genomföra det eftersom du kan bli frikänd."

Lögn-detektorer är uppenbarligen inget lämpligt hjälpmedel i rättsväsendet. Det finns inte heller bekantligen någon rättsstat där domstolar godtar utslag av en lögn-detektor som bevis för att någon är skyldig.

Däremot används lögn-detektorer i stor skala i de säkerhetskontroller av personal som genomförs inom den amerikanska krigsmakten. Under 1980-talet mer än trefaldigades antalet säkerhetskontroller med lögn-detektorer inom USAs krigsmakt, och det är nu uppe i över 20 000. I övrigt är användningen av lögn-detektorer "nästan okänd i resten av den civiliserade världen".

I samma tidskriftsnummer recenserar Lewis Jones en ny bok om hypnos. Där framhålls att även hypnos är en mycket riskabel förhörsmetod. Den är minst lika bra på att locka fram fantasier som på att locka fram sanningen. "Det troligaste resultatet av att låta polisen använda hypnotisörer skulle vara övertro på felaktiga uppgifter."

Slut på New Age?

I nr 4, 1990 av *Skeptical Inquirer* rapporterats att beteckningen "New Age" är på väg att förlora sin popularitet. Amerikanska bokhandlare som för fem år sedan bytte ut skylten "Occult" mot "New Age" uppges vara på väg att byta tillbaka till det gamla namnet igen.

Men det är inte företeelsen utan namnet som är på väg ut. "Vad som återstår att avgöra är vilken [ny] term som ska utgöra rubrik för de omtuggade gamla visdomar som ska serveras som 'det senaste nya'."

Att se en aura

I samma tidskriftsnummer redovisar filosofen Robert Loftin sina försök att utrona varför somliga människor

anser sig kunna se en "aura" runt andra personers huvuden. Frånsett bedrägeri finns det två rimliga förklaringar, menar han. Den ena är att aurasynska personer verkligen ser något som finns runt människors huvuden (t ex värme eller magnetiska fält). Den andra är att auran uppstår först i den synskas ögon eller hjärna. I det första fallet kan man förvänta sig att auroren ska gå att se också i mörker. Loftin fann en samarbetsvillig person som uppgav sig vara aurasynsk, och satte igång ett experiment. Experimentet byggde på en enkel princip: Försökspersonen skulle i totalt mörker avgöra om det fanns två eller endast en person i ett rum.

Loftins artikel visar på ett utmärkt sätt hur svårt det är att genomföra ett välkontrollerat experiment. Han lade ned åtskillig möda på försöksplaneringen, och fann åtskilliga felkällor som måste elimineras. Men trots alla förberedelser fanns det saker som måste justeras under experimentets gång. Till råga på allt elände måste försöket avbrytas därför att försökspersonen fick svåra allergiska besvär av fotokemikalierna i det fotografiska laboratorium som användes för försöket. När verksamheten återupptogs i en annan lokal lyckades hon i 13 av 30 fall att avgöra om det fanns en eller två personer i rummet. Rent statistiskt är detta föga imponerande.

Mer att läsa

De här båda numren innehåller åtskilligt mer att läsa. Båda innehåller artiklar om den intensiva mytspridning om satanskulter som pågår i USA. I nr 3 skriver bl a Carl Sagan om bristerna i det amerikanska utbildningsväsendet. I nr 4 finns artiklar om hur dagstidningar rapporterar om spökerier, om kritiskt tänkande, gråtande statyer, biorytmer och mycket annat.

Adressen är: *Skeptical Inquirer*, Box 229, Buffalo, NY 14215-0229, USA.

SOH

Astrologi slår Gud i sifo

Bland 527 ungdomar som Sifo tillfrågat svarade 22 % att de tror på Gud och 23 % att de tror på astrologi. Var tredje tror på ett liv efter detta. Däremot är det bara en av fyra ungdomar som tror på opinionsundersökningar. (TT nov 1990)

Fanatism och ödesprofetior 1

Under 1991 kommer de! Utomjordingarna som ligger 800 000 - 900 000 år före oss i utvecklingen och som redan har kontaktat stormakternas ledare om att de är på väg.

- Året innan perestrojkan kom gjordes 400 observationer av rymdskepp i veckan i Sovjet. Lägg ihop ledtrådarna så förstår du, säger Sten Lindgren i ett föredrag på Café Pan i Stockholm (kritiskt skildrat av Birgitta Hedman i SvD 18 nov 1990).

Café Pans besökare är "öppna". Många är stamgäster på detta centrum för "hälsa, enhet och nytänkande".

Sten har haft kontakt med utomjordingarna i 25 år och visar egna och andras bilder på märkliga varelser och farkoster.

- I år kommer de och en stor presskonferens utlovas genom Sten Lindgren.

Fanatism och ödesprofetior 2

- Vi närmar oss ett millenieskifte...en fruktbar tid för fanatism och ödesprofetior, skriver Göran Rosenberg i en ledare i tidskriften Moderna tider (dec1990).

Han skriver att Ronald Reagan (som ju är känd för sin något vidskepliga läggning) har sagt att "vi kan bli den generation som får uppleva Harmageddon". Det är den plats där det sjunde inseglet ska brytas, den sista striden stå och domedagen falla över oss (Johannes uppenbarelse 16:16). I en TV-debatt senare backade han dock om tidpunkten.

Men Reagan är dessvärre inte ensam om att varna för Harmageddon, och flera vill sätta denna domedag i samband med kriget i Persiska viken. Björn Rosengren citerar en ledare i tidningen Dagen den 27 oktober: "Det fantastiska är att det nutida Jerusalem hotas från exakt samma land som för 2 600 år sedan och att Bibeln förutsett just det scenariot... Det innebär att det inte finns rum för enbart ångest utan också för förväntan. Historiens Gud har utvecklingen under kontroll. I en sådan tid som vår är tron guld värd."

- I en sådan tid som vår är en sådan tro livsfarlig skriver Rosengren, utbudet av vidskepelse och fanatism växer. De islamiska fundamentalisterna kräver heligt krig mot den stora Satan i väster. Tidningen

Dagen ser fram emot Harmageddon.

- I en religion förbereds Messias ankomst, i en annan hans återkomst och i en tredje den rätta trons slutgiltiga seger.

Kurs i spöckerier

Varför går man en "kurs" i parapsykologi på en herrgård i Skåne och betalar 2860 kronor för en helg? Kanske för att tillgodose något slags behov av att bli skrämmd. Samma behov som får Gröna Lund-besökaren att njuta lite av skräcken i Spöktunneln eller TV-tittaren att njuta av spänningen i en läskig thriller?

Att den parapsykologi som lärs ut på Vettinge herrgård inte har något med vetenskap att göra det framgick tydligt för reportrarna Margareta Eberhard och Hans Jonsson som skrev ett stort reportage om Vettinge och dess kursledare Örjan Björkhem i Nordvästra Skånes Tidningar (25 nov 1990).

Enligt ägarna till Vettinge är gården ett medialt center där det bedrivs parapsykologisk forskning. Kursdeltagarna får hjälp att utveckla sin mediala förmåga. I reklamen står det att bl a präster och företagsledare deltar i kurserna.

I artikeln intervjuas Berit Broström Akelius som fick en annan bild av verksamheten efter en hastigt avbruten kurs på Vettinge.

- När jag och min väninna var där deltog ett tiotal överspända, halvtokiga och godtrogna fruntimmer, säger hon.

- Mycket handlar om sex, men det mesta tycks gå ut på att lura folk på pengar.

Första natten vid midnatt hölls en suggestiv ceremoni och ett speciellt te inmundigades. Därefter skulle kursdeltagarna tysta gå till sängs.

- Natten var värst. Vi fick inte låsa dörrarna till våra rum eftersom vi skulle få besök av ett okänt väsen.

Berit och hennes väninna flydde från gården mitt i natten. Alla telefoner på gården var urkopplade, men efter viss möda hittade de en telefon och ringde 90 000.

Gårdens ägare, Göran Klingberg, säger till NST att inget av vad Berit berättar stämmer och att berättelsen skadar verksamheten på Vettinge.

- Jag står fast vid varje ord, säger Berit Broström Akelius.

Anna Schytt

Hur kvacksalvare gör sig trovärdiga

Vi har en omfattande sektor inom hälsoområdet som täcks av kvacksalverilagen. Mycket tyder på att sektorn historiskt sett är mycket stor, även om vi saknar klara belägg och jämförelser är svåra t.ex. beroende på oklarheter i avgränsningen mot andra områden.

Kunskapen är begränsad kring varför så många människor dras till olika former av kvacksalveri. Forskning kring detta är önskvärd, och kan bedrivas från olika utgångspunkter. Ann-Mari Sellerberg vid Sociologiska institutionen, Lunds Universitet, intresserar sig för den sammantagna kommunikationen mellan den "alternativa behandlaren" och patienten. Hennes insamling av data sker med öppna intervjuer.

I en artikel i *Socialmedicinsk tidskrift* (nr 9-10 1990) ger hon oss inblickar i olika kvacksalvares verksamhet genom flera citat. Hon beskriver en behandlare som sysslar med helblodsanalys. Han lägger en bloddroppe på ett glas, och kan via ett mikroskop visa innehållet på en TV-skärm för patienten. Behandlaren uppger att de röda blodkropparna ser abnormala ut, och att detta avspeglar olika tillstånd som han kan behandla. T.ex. förklarar han för en patient att blodkropparna ser ut som spiralmakaroner i en gryta och att detta tyder på astma. För en annan visar han hur blodkropparna är ihopklibbade i varandra så att de inte kan ta upp näringsämnen. I detta tillstånd kan patienten lika gärna "slänga ut maten genom fönstret".

Behandlaren visar sedan upp normalt blod som jämförelse. När han sätter in behandling visar han för "patienten" hur blodet hela tiden förändras till det bättre, mot det ideal han från början visade upp.

Sellerberg menar att de "alternativa behandlarna" i sin yrkesroll inrymmer "drama och uppvisning". De

är duktiga på att förklara medicinska förlopp på ett sätt så att patienten kan delta i tolkningsprocessen. Patienten får en upplevelse av förståelse.

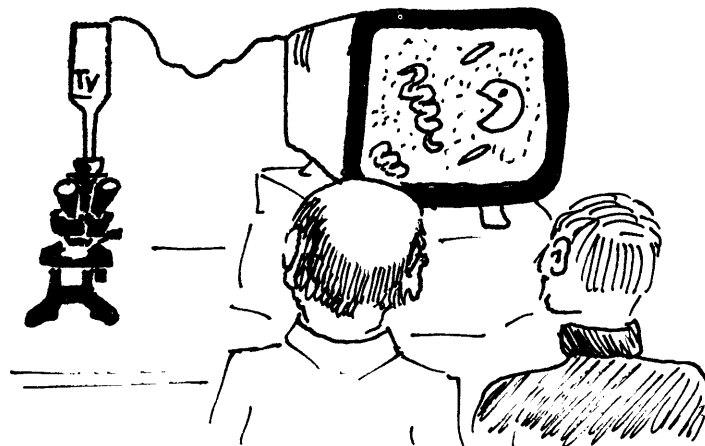
Ett annat exempel på ett rikt bildspråk är hur en "zonterapeut" beskriver hur "slaggprodukter" lossnar och frigörs med terapin. Zonterapin sätter igång "kroppens egen läkning" så att den "frigör en massa slaggprodukter", och detta i sin tur kan minska t.ex. huvudvärk.

Sellerberg menar att den vetenskapliga förankrade vården från början är auktoritativ och trovärdig. Detta gör att patienten inte behöver involveras i behandlingen och bli medtolkare. Den "alternative behandlaren", däremot, möts ofta av en viss misstro och har ett problem att övertyga varje patient om värdet av sin behandling. Ur denna svårighet föds det bildrika och speciella språkbruket.

En annan metod är "bevispatienter". Man skryter med sina framgångar. "Jag kan ta astma som exempel. Igår kom det upp en patient och ringde på och kunde knappast andas... Det var en dam som gått förbi och sett skylten. Hon hade alltså verklig andnöd. Och jag sa 'Sätt dig på en stol'. Jag satte i två nålar, och det tog inte mer än tre fyra minuter och så började det att lätta. Och efter fem minuter så sa jag till henne 'Hur är det fatt nu?'. 'Oh, jo' sa hon, 'nu kan jag få luft'. Sen gick hon tre gånger upp och ner för trappan."

Professorn Harry Boström ger i samma tidskrift ett hårt omdöme om att kvacksalvare inte är underkastade Hälsovårdslagens bestämmelser om information: De har tillerkänts "obegränsad desinformationsrättighet".

Gunnar Steineck

Dödahavsrollarnas sorgliga öde

År 1947 vågade sig två herdepojkar in i en grotta på Döda havets västra strand. Djupt inne i grottan fann de sju pergamentrullar. Under resten av 1940- och 1950-talen hittades ytterligare hundratals rullar i denna och närbelägna grottor. Texterna härstammar från en tid strax efter vår tideräknings början. Fyndet är oerhört betydelsefullt framförallt för forskningen om den judiska och den kristna religionen. De äldsta kända manuskripten till böcker ur Gamla Testamentet ingår i samlingen, och framför allt utgör texterna nästan hela den dokumentation som finns om judiskt tankeliv under den tid då både kristendomen och den rabbiniska judendomen utvecklades.

Manuskripten ägs av det privata Rockefeller Museum i östra Jerusalem, och utgivningen sköts av en grupp med anknytning till detta museum. Under de första åren efter upptäckten hade publiceringen god fart, men sedan mitten av 1960-talet går det anmärkningsvärt långsamt. Ännu idag, mer än 40 år efter upptäckten, har mindre än hälften av manuskripten publicerats.

Det finns flera förklaringar till den långsamma utgivningstakten. Många av pergamentrullarna hade fallit sönder i småbitar, och man måste börja med tidsödande pussel-läggning (som dock i huvudsak var klar år 1960). Det finns också många andra svårigheter med att tyda dokument av det här slaget.

Men den viktigaste orsaken är det sätt varpå arbetet har organiserats. Utgivningen sköts av liten grupp forskare som till största delen har detta som en bisyssla. Ingen av dem är intresserad av att "bara" ge ut en text, utan varje text åtföljs av en omfattande vetenskaplig kommentar. Såvitt bekant har ingen klagat över kvaliteten hos dessa kommentarer, men desto fler har klagat över att andra forskare inte får se texten förrän kommentaren är färdigskriven.

Projektet leds idag av den 62-årige amerikanen John Strugnell, som deltagit i det sedan han var 24 år. Han hävdar med stor bestämdhet att arbets sättet är det enda riktiga. Om man bara ger ut "råtext" utan kommentarer kan detta leda till missförstånd av texterna som blir till obotlig skada för forskningen, hävdar han.

Detta argument verkar dock inte att kunna övertyga de forskare som står utanför projektet, och av vilka många redan har väntat större delen av sitt forskarliv på källor som kanske ställer allt de arbetat med i en helt ny dager.

Den lilla tidskriften *Biblical Archaeology Review* och dess redaktör Hershel Shanks har ställt sig i spetsen för de forskare som kräver att få se texterna. Det är allmänt bekant att Strugnells grupp har gjort fotografier av samtliga dokument (med pusselbitarna ihoplagda).

Shanks kräver att dessa fotografier ska göras tillgängliga för alla forskare som vill se dem. Strugnells motdrag har varit att utlova att alla de återstående texterna ska vara lämnade till trycket inom sju år.

Den gängse uppfattningen om dödahavsrollarna är att de skrevs av munkar inom en liten judisk sekt, essenerna, som omtalas av flera antika historieskrivare. Den uppfattningen har ifrågasatts bl a av Norman Golb vid Chicago-universitetet, som menar att texterna härstammar från ett icke sektbundet judiskt bibliotek som räddades undan romarna vid invasionen år 70 e Kr. De skulle därmed inte representera en avgränsad sekt utan snarare återspegla mångfalden av religiösa uppfattningar inom judendomen vid denna tid.

Om Golb har rätt, får detta stor betydelse för synen på den tidiga kristendomens utveckling. På grundval av de först publicerade dödahavsrollarna har man länge ansett att många kristna föreställningar är hämtade från essenernas tolkning av judendomen. Enligt Golb var det i stället (numera försvunnet) allmångods ur denna tids judendom som togs upp i urkristendomen. Detta skulle innebära att den tidiga kristendomen stod mycket närmare judendomen än vad man hittills trott.

Andra forskare har använt dödahavsfynden för att göra det troligt att Jesus aldrig funnits, utan endast var en mytisk personlighet som kan spåras till essenska föreställningar om en "rättfärdighetens lärare". (Se t ex Alvar Ellegårds artikel i DN 28/12 1990).

Diskussionen om dessa och andra frågor - som faktiskt är centrala för förståelsen av vår egen kulturs ursprung - hämmas allvarligt av det rådande redaktörsmonopolet för dödahavsrollarna.

Strugnell och en av hans medarbetare är för övrigt just i färd med att publicera en 600 sidor lång kommentar till en text som är 112 rader lång. Om arbetet ska fortsätta med den ambitionsnivån finns det nog risk att sjuårsplanen spricker.

Sven Ove Hansson

Källor: Philip E Ross "Overview: Dead Sea Scrolls", *Scientific American* november 1990. Norman Golb, "Who wrote the Dead Sea Scrolls?", *The Sciences* maj 1987. Artiklar i *Biblical Archaeology Review*, 1990.

"Astrobiologi" som vetenskap

Gissa var man kan läsa det här: (Översatt från engelskan.)

"Envar som stiftat ens den mest ytliga bekantskap med astrologin torde ha lagt märke till att mot allt sunt förnuft så *verkar* den att fungera."

"Det är kropparna i vårt eget solsystem som tros utöva krafter på jorden, som i sin tur utövar krafter på mänskliga varelser. Hur? Astrologin har aldrig ägnat sig åt den frågan, men Gauquelin föreslår att svaret finns i jordens magnetfält."

"Således är de grundläggande medicinska fakta väl säkerställda. Det kan också vara värt att nämna upptäckten av John H Nelson, en elektronikingenjör, att de flesta magnetiska stormar (som orsakar radiostörningar) inträffar när två eller flera planeter befinner sig i konjunktion, eller... Detta *verkar* att etablera en grundval för en astrobiologisk vetenskap; vad som ännu återstår att upptäcka är hur jordmagnetiska krafter kan påverka en mänsklig varelse i sådan omfattning att den förutbestämmer honom till det ena eller andra yrket - eller rentav vilken regelbunden månadscykel som möjligen kunde avgöra om en person är introvert eller extrovert."

Nej, faktiskt inte i vetenskapsspalten i *The Sun* (om det finns någon) utan i handboken *The Oxford Companion to the Mind*, en av de senaste volymerna i den prestigefyllda "Companion"-serien från Oxford University Press. Det är naturligtvis oundvikligt att bidragen i en handbok med ett stort antal specialiserade författare kommer att skifta i både klarhet och tillförlitlighet. Även givet detta är astrologiartikeln av Colin Wilson ("författare, Cornwall, Storbritannien", enligt författarlistan), från vilken citaten ovan är hämtade, häpnadsväckande. Visserligen är det lätt att förstå att det måste ha varit svårt att finna någon rumsren "expert" inom området astrologi. Men visst borde man kunna kräva litet mer av redaktören, professorn i neuropsykologi Richard L Gregory, som tycks ha resonerat ungefär så här: Jag är expert på mitt och du på ditt. Jag skriver om neuropsykologi och du om astrologi, och sen respekterar vi varandras fackkunskaper som goda vetenskapsmän.

Jag skall tillägga att jag har haft mycket nöje av många av de andra av artiklarna i boken, men visst finns också en malande oro - om redaktören har haft en lika okritisk inställning till sina övriga "experter" som till Mr. Wilson, vad kan jag då inte ha fått veta om t ex synapsfunktioner eller psykoser.....

Thors Hans Hansson

"Plump i protokollet"

I *Folkvett* nr. 2/90, s.21, rettes en viss kritik mot NIVFO-Bulletin för att redaktören i en fotnote har anmärket att det finnes ansette forskare som stadig imøtegår påstanden om att sigarettökning er årsaken til den store majoriteten av lunge-canser. Vår fotnote blir i *Folkvett* utlagt som et positivt argument for røking. Vi vil gjerne få understreke at dette ikke er riktig, og at vi ikke kan se noen grunn til en slik fortolkning.

Vidare påpeker *Folkvett* at vi ("typisk nok") ikke angir hvilke forskere dette skulle være. Vi tror ikke det er typisk for NIVFO-Bulletin ikke å oppgi kilder eller referanser, men siden spørsmålet er reist kan vi gjerne gi eksempler for å vise at utsagnet i fotnoten er riktig nok:

Dr. William T. Whitby, i boken *Røyk med god samvittighet*. Ex Libris A/S, Oslo 1989.

Dr. Flemming Kissmeyer Nielsen, professor i klinisk immunologi ved universitetet i Århus, som har skrevet forordet til boken (en av Danmarks best kjente leger).

Professor Sir Ronald Fischer, berømt engelsk statistiker og arvelighetsforsker, som allerede omkring 1950 uttalte at teorien om at røking fører til lungecanser vil bli avslørt som en katastrofal bløff.

Vi ser det ikke som noen naturlig oppgave for NIVFO-Bulletin å ta opp slike spørsmål - selv om de kan være eksempler på pseudovitenskap - da dette er ting som har vært og stadig blir rikelig behandlet av andre instanser.

Det finnes også forskere som imøtegår evolusjonslæren, som argumenterer for at UFOs er fremmede romskip osv, men ingen vil vel forsøke å hevde at NIVFO støtter kreasjonismen og UFO-tro? Når vi omtaler forskjellige synspunkter og påstander, så er det naturligtvis fordi vi ikke som våre "motstandere" ønsker å selektere informasjon ved å holde tilbake data vi ikke liker.

Vi spør heller nå som alltid: *Med hvilke metoder kom man frem til konklusjonen?*

Vi har forøvrig aldri sett "norske helsesigaretter".

Vi benytter anledningen til å takke *Folkvetts* redaktør for verbale blomster til vårt tidsskrift og kvitterer med en tilsvarende bukett.

K Stenødegård
Redaktør NIVFO-Bulletin

Svar: Tack för klarläggandet. Formuleringen "typiskt nog" åsyftade vad som är typiskt för rönkningspropaganda, inte vad som är typiskt för NIVFO-Bulletinen. Den senare uppger sina referenser och källor på ett föredömligt sätt.

SOH

Behöver man alltid ställa upp hypoteser i förväg?

SO Hanssons artikel om statistisk signifikans (Folkvett nr 1/90) är i sig helt riktig. Men på slutet finns en liten formulering, som kan missförstås.

Efter att ha konstaterat att det numera finns "behändiga datorprogram för statistikkalkyler" följer påståendet att man alltid måste testa *i förväg* uppställda hypoteser. Sambandet mellan de "behändiga" datorprogrammen och påståendet måste vara klart: det som artikeln handlar om är sk mass-signifikans, dvs tar man tillräckligt många variabler och jämför med varandra så utfaller alltid några med hög signifikansnivå. Risken för mass-signifikans ökar med bekvämligheten hos datorprogrammen i kombination med bristande vetenskaplig och statistisk kunskap.

För den som bara har liten erfarenhet av statistik ("jag har också gått en kurs i statistik") och därvid fått höra påståendet, är det lätt att bortse från förutsättningen: att varningen gäller risken för mass-signifikansen!

Ett exempel: Vi hade en serie mätdata i laboratoriet. Data kom från en ny maskin som vi hade på test, och jämförelse gjordes med befintlig utrustning.

Som väntat gick inte allt bra första gången som maskinen kördes, och några värden avvek från förväntade värden. Vi hade vad man kallar "outliers". Diskussionen gällde: ska dessa värden strykas före inmatning i databasen, och utvärderingen göras bara på de återstående värdena, eller ska man ta med värdena i utvärderingen? Om man verkligen har väl grundade skäl att tro att värdena var felaktiga (maskinen visade "error" eller något sådant) så finns anledning att utesluta värdena från början. Men om man inte har någon sådan oberoende indikation?

Jag tog då med värdena i databasen, väl vetande att värdena kunde vara felaktiga. Första omgången i statistiken innehöll därför såväl pålitliga som tveksamma värden. En andra utvärdering gjordes sedan på samma databas, men utan de tveksamma värdena, och utfallen jämfördes på statistiska grunder. Detta sätt att utvärdera outliers är inget nytt påfund, utan är etablerat inom lång tid inom statistiken. Det visade sig, som vi hade anledning att befara från början, att värdena inte passade in, troligen beroende på tekniskt fel eller möjligen ovana vid den nya maskinen.

Det var nu som en av mina kollegor kom dragande med uttrycket "man måste ställa upp sina hypoteser från början", utan att vara medveten om i vilket sammanhang uttrycket var tillämpligt. Här var det inte fråga om mass-signifikans, utan ett vetenskapsteoretiskt helt korrekt test på om vissa värden hörde till den statistiska populationen eller inte.

Man kan fråga sig vilket fel man hade gjort om man från början bara hade förutsatt att värdena var felaktiga och uteslutit dem. Tänk om de inte var det! Då hade man uteslutit extremvärden som rätteligen skulle vara med i utvärderingen, och maskinen hade bedömts ha bättre precision än den verkligen hade.

Användningen av statistik i vetenskapen är litet mer än bara signifikansprövning. Jag skulle kunna skriva mycket om detta. Risken är att det blir en helt lärobok. Några kortfattade punkter får räcka:

a) Grunda aldrig generella slutsatser på färre observationer än 6.

b) Testa hur robust din teori är, genom att utesluta de 6 för teorin "gynnsammaste" observationerna och gör om testen. Om teorin håller, ska slutsatsen inte påverkas av denna uteslutning.

c) Nöj dig inte med att göra ett statistiskt test. Utvärdera även testets tillförlitlighet.

d) Gör ett test som svarar på din fråga, inte på något annat som du "tror" svarar på frågan.

e) Kan du använda ett enkelt test, använd detta hellre än ett komplicerat (t ex teckentest hellre än t-test).

f) Om ett test leder till signifikans, utvärdera om den företeelse som undersöks verkligen utgör en väsentlig del av utfallet.

g) Nya tidigare okända sammanhang som blir synliga genom statistiskt test måste verifieras genom experiment, eller genom perspektiv studie avseende just denna nya aspekt.

h) Om du gör prediktiva antaganden: utvärdera 95 % konfidensintervallet för detta, inte bara ett estimerat värde

i) Extrapolera aldrig teorin utanför observerade värden.

Dessa tumregler utesluter inte statistiska missar, men hindrar många av de vanligaste grova misstagen.

Sten Öhman

Nya böcker

Övernaturligt i vår tid av Janet och Colin Bord (Forum). "Ögonvittnen berättar om ufon spöken, jättekatter, sjödjur och havsvidunder, fågelmänniskor, regn av grodor och fiskar, poltergeistfenomen och andra märkliga ting." Bland märkligheterna finns bl.a. några "säkra" UFO-fotografier, som emellertid Philip Klass har avslöjat i sina böcker. I sanning märkligt.

Den fantastiska matematiken av Kristin Dahl (Fischer & Co). "En bok som vill minska avståndet mellan matematiker och lekmän... berättar om pågående forskning mot bakgrund av matematikens 6000-åriga historia. Innehåller bl.a. datorprogram för den som vill rita egna fraktaler. Kristin Dahl är sedan 1978 journalist på Forskning och Framsteg.

Kvantjaget av Danah Zohar (Forum). Nu är den här: kvantpsykologin. "Banbrytande och omvälvande idéer om hur kvantfysikens rön kan förklara människans psykologi och väsen... genom att sammansmälta fysik och psykologi kan vi skapa ett försonat universum, där vi och vår kultur helt och fullt är en del av tingens ordning." Nästa vetenskap kanske blir kvantropologi?

Mystiske Dyr av Lars Thomas (Andersen Bogservice). Utförlig biografi över pressklipp och böcker i ämnet kryptozoologi, dvs läran om "söslanger, havuhyrer, afskyelige snemænd" med mera. För bibliografibitna.

Mystikens värld. Bokserie från Lademann förlag: **Mystiska platser/ Psykiska krafter/ Astrologi/ Hemliga sällskap/ Gåtfulla varelser/ Syner och förutsägelser ...** och 14 band till med okänt innehåll. Ingen författare angiven. "Varning! Mystikens värld är inte något bokverk för folk med svaga nerver. Var be-

redd på oavbruten dramatik, länge dolda hemligheter, förbryllande avslöjanden — allt skrivet med stark inlevelse och kunskap... berättar om alla de oförklarliga och mystiska händelser som vetenskapen står helt oförstående inför... Var beredd på att Mystikens värld kommer att ändra din uppfattning om vår värld. Inte något för ängsliga personer som har orubbliga åsikter... Dokumenterade berättelser om telepati, reinkarnation, klärvoajans, psykisk healing, mm". Detta bokverk utbjudes bl.a. via postorder med principen "första bandet gratis". Beställ det och gå sedan omedelbart ur! Alltid lär det väl tillfoga förlaget en viss ekonomisk skada.

Syndafloden av Marianne Fredriksson (W&W). Ytterligare en roman av författarinnan till vad som kallats "ockult tantsnusk" (fd redaktör för Svenska dagbladets Idag-sida). Här handlar det om Noak och Arken. Författaren har för säkerhets skull låtit göra en modell av den tänkta arken, för att kolla att alla djuren fick plats. En ark-eologisk prestation.

Serien på motstående sida är hämtad ur Robert Nybergs seriealbum "Lädervargen" och publiceras här med författarens tillstånd.

Lill-Stinas JULAFTON

DET HÄR ÄR LILL-STINA. HON ÄR PÅ VÄG TILL MORMOR MED EN JULKLAPP

HELA HÖSTEN HAR LILL-STINA SAMLAT IN PENGAR FÖR ATT KUNNA KÖPA...

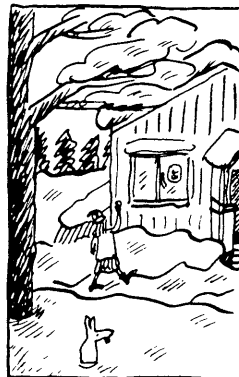
...NÅGOT SOM KAN BOTA MORMORS UTSLITNA RYGG

-DIN MORMOR KOMMER ATT BLI FRISK, LOVAR DEN SNÄLLA PRINSESSAN

-Å, VAD MORMOR KOMMER ATT BLI JÄTTEGLAD, TÄNKER STINA

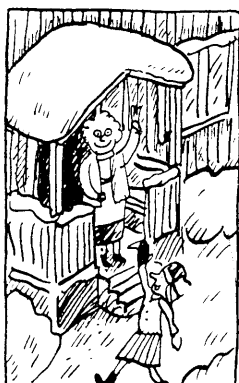
MORMOR BOR PÅ LANDET I EN VIT LITEN STUGA

-DET ÄR ETT BILMETALLEGERAT HÄLSOARM BAND SOM BOTAR ALLT...

...OCH SOM JAG KÖPTE AV EN LIVS LEVANDE PRINSESSA, BERÄTTAR LILL-STINA

-DEN UNGEN HAR EN OTROLIG FANTASI, TÄNKER MORMOR

Budbärare från universum – medlemsmöte i Stockholm

Tror de flesta människor att astronomer — t.ex. vid Uppsala universitet — arbetar med astrologi?

Det hävdade i alla fall professor Bengt Gustavsson från Astronomiska observatoriet i Uppsala på Vetenskap och Folkbildnings medlemsmöte den 12 december i Stockholm.

Bengt Gustavsson och forskarstuderanden Dan Kiselman talade under rubriken "Budbärare och budskap från universum – skall vi strunta i övertro och spekulationer?".

□ Bengt och Dan tog i tur och ordning upp tre exempel på hur astronomin får bilda fond för pseudovetenskap: astrologi, ufos och spekulationerna om betlehemsstjärnan.

Vilka argument väljer en astronom av facket mot astrologin?

— Att den är så tråkig, föreslog Dan Kiselman. Det finns ofantligt mycket mer spännande i planet-systemet — som filmerna från Voyager-sonderna visar — än alla astrologins tråkiga "förutsägelser".

Bengt Gustavsson föreslog följande argument: de märkliga slingrande rörelser som planeterna gör på himlen framstod säkert för våra förfäder som mystiska och betydelsefulla. Att man försökte tolka deras betydelse var kanske inte så konstigt.

— Idag kan en tolvåring återskapa planeternas rörelser på en hemdator. Det är det enklaste av alla "urverk" inom fysiken.

— Att tro att vi på ett avgörande sätt är kopplade till detta är den mest mekaniska människosyn jag känner till.

Ett annat argument som kan tas upp är Pluto, som upptäcktes 1935 och alltså inte finns med i astrologin före detta datum.

— Hölls det möjligen någon stor astrologisk världskonferens på 30-talet om tolkningen av Plutos ställning? undrade Bengt Gustavsson retoriskt.

På 30-talet trodde man att Pluto var en stor planet. Idag vet vi att den är så liten att den inte bör kallas planet. Om den får vara med varför inte de andra småplaneterna eller månarna?

Är astrologin skadlig?

— Den är irriterande, menade Dan Kiselman. Men det är svårt som astronom att frammana någon större upprördhet för astrologin.

Astrologin förefaller ju mycket populär. Men tror man verkligen på den, eller ser man på den som mer eller mindre en förströelse?

— Jag tror inte att allmänheten skulle acceptera om statsministern sade "nu ska vi höja skatten — eller förklara krig mot Norge — för att månen står i det eller det huset", hävdade en av åhörarna.

Ytterligare en aspekt är att astrologin — som all annan pseudovetenskap — är auktoritär. Astrologer som intervjuas framhåller regelmässigt att "den eller den sortens astrologi är inte seriös". Däremot hör man inte någon astrolog berätta om vilka andra storheter inom fältet han stödjer sig på. Var och en vill framställa sig som högste och ende guru. Det banar vägen för t.ex. en Hans Scheike även bland "oförargliga" astrologer.

UFOs

Finns UFOs? Ja, svarade Dan Kiselman och Bengt Gustavsson: det finns ännu intressanta fenomen, som inte är gröna män. Klotblixtar t.ex. är mycket dåligt utforskade. Det kan ju finnas andra fenomen som också är oförklarade, för att de är så sällsynta.

Sven Ove Hansson påpekade att många UFOloger i själva verket är forskarbegävningar, som arbetar mycket noggrant och målmedvetet: rapportblanketter och statistik kan till och med vara bättre än i seriös vetenskap. Kort sagt är det fråga om människor som skulle kunnat bli mycket hängivna forskare på en icke-pseudovetenskaplig bana — om de bara spåret in rätt från början. Det reser frågan: vad har samhället för vettigt att erbjuda som kan fånga upp forskarintresserade ungdomar?

Är UFO-login skadlig? Tror man på utomjordlingar blir konspirationsteorier oundvikliga, påpekades det. Göran Bengtsson hänvisade till det pseudopsykologiska kvacksalveri som fallet Whitley Streiber är exempel på; uppenbarligen ytterst skadligt.

Slutligen Betlehemsstjärnan. Katalogen över möjliga astronomiska förklaringar till Betlehemsstjärnan är lång — men egentligen är hela idén galen från början. För religionshistoriker finns inget tvivel om att stjärnan är en myt, inte en konkret händelse.

Jonas Söderström

Grafologi utan återvändo?

Som ett led i konkurrensen med flyget delar SJ ut tidskriften *Tur & Retur* till sina resenärer. I nr 5, 1990, återfinns en artikel av "skriftpsykologen" Teut Wallner under rubriken "Kan chefer väljas efter handstilen?". Rubrikens fråga besvaras positivt, och läsarna uppmanas godta att deras handstilar analyseras av "seriösa konsulter" när de söker arbete. Så här argumenterar Wallner:

"Enligt *Bielefelder Graphologische Bibliographie*, 1988, publicerades fram till år 1978 över 6000 böcker och artiklar till ämnets försvar enbart på tyska.

Självklart är kvantitet inget mått på bakomliggande kvalitet. Men bland dessa publikationer finns mer än 150 doktorsavhandlingar. Och åtminstone dessa vetenskapliga verk bör ha någon vetenskaplig tyngd - får man i alla fall tro!

Hur många publikationer som finns på övriga språk för vi veta först, när bibliografins andra volym kommer, med minst 24 språk, representerade."

Om det är någon som tycker att argumentet verkar övertygande, så prova att ersätta ordet *Graphologische* med *Rassenbiologische* i citatet.

SOH

CSICOP-möte i Amsterdam

Den 4-5 oktober 1991 hålls en CSICOP-konferens i Amsterdam, Holland. Konferensspråket blir engelska. För närmare upplysningar, skriv till:
Jan Willem Nienhuys
Dommelseweg 1A
5581 VA Waalre
Nederländerna

Nytt besök av Randi?

James Randi har aviserat att han tänker besöka Europa under perioden 23 juni-11 augusti 1991. Vetenskap och folkbildnings styrelse undersöker f n möjligheterna av att ordna ett möte med Randi antingen i slutet av juni eller början av augusti. Det är ännu oklart om det finns organisatoriska och ekonomiska möjligheter till ett besök. Om ett möte blir av kommer besked om detta att skickas till föreningens medlemmar så snart som möjligt.

Folkvätten

I Vecko-Revyn nr 50, 1990, intervjuas astrologen **Jan Romander**. Han vill "inte ge sig in på förutsägelser. Han tittar bakåt istället."

Ändå är det inte alltid det slår in!

Årets folkbildare

Årets folkbildare och årets förvillare

För fjärde året i rad har *Vetenskap och Folkbildning* utsett Årets folkbildare och Årets förvillare.

Till Årets folkbildare 1990 utsågs *Skalman*, välkänd från serietidningen *Bamse*. "Skalman visar att humor och fantasi passar bra ihop med eftertanke och kritiskt tänkande. Han avslöjar fördomar och vidskepelse med en fin förening av lekfullhet och allvar."

För det fall att Skalman skulle vara förhindrad har föreningen inbjudit Rune Andréasson att ta emot folkbildardiplomet på Skalmans vägnar. Rune Andréasson har varit Bamses och Skalmans tecknare fram till sin pensionering år 1990.

Enligt tidskriften *Ny Teknik* (1991:4) har Bamses nära vänner Lille Skutt och Bamse gjort ett uttalande med anledning av utmärkelsen: "Skalman är en genial man, en fiffig kompis som kan allt."

Till Årets förvillare 1990 utsågs programbolaget TV4. "Aldrig förr har ett så godtroget och okritiskt TV-program fått en så massiv reklamanslagning som då 'Sjunde sinnet' gjordes till slagnummer i den nya TV-kanalen. Det är tämligen oklart var som menas med det 'sjunde' sinnet, men det har i vart fall inget att skaffa med sinne för källkritik eller undersökande journalistik."

Årets folkbildare:

1987 **Hans Rehnvall** för sina populärvetenskapliga TV-program.

1988 **Klas Fresk** för sina insatser för Tom Tits experiment i Södertälje.

1989 **Gunnar Rossell** för sin medicinska journalistik.

1990 **Skalman** för sina avslöjanden av fördomar och vidskepelse.

Årets förvillare:

1987 **Dag Stålsjö** för sina okritiska TV-program om bl a evighetsmaskiner, slagrutor och fornsvensk historia.

1988 **Amelia Adamo** för den okritiska journalistiken i Aftonbladets söndags- och hälsobilagor.

1989 Den statliga **alternativmedicinkommittén** som avstod från att ta reda på vilka positiva och negativa effekter som olika behandlingsmetoder har.

1990 **TV 4** för programserien "Sjunde sinnet".